

מהפילגש בגבעת בנימין לאופיצר הבריטי בגן שמואל

"עוולה", הסיפור האחרון שכתב יוסף חיים ברנר ושראה אור בחייו, מתאר אפיזודה אמיתית מימי מלחמת העולם הראשונה בארץ, כשחבורת חלוצים מגבעת שמואל הסגירה לידי הטורקים קצין בריטי שביקש אצלם מקלט. הקצין הבריטי, א"ג' אוואנס, תיאר לימים בזיכרונותיו את הפרשה, שברנר לא סלח לחבריו החלוצים עליה וראה בה את התגלמות הרוע, הבוגדנות והאנוכיות. בכ"ד ניסן ימלאו מאה שנה בדיוק להירצחו של ברנר

חיים באר פורסם לראשונה: 24.03.2021 12:15 עודכן ב: 29.03.2021 14:45

בבסיסו של הסיפור "עוולה", הטקסט הספרותי האחרון של י"ח ברנר שראה אור בחייו, מסתתרת תיבת תהודה אינטרטקסטואלית סמויה ההופכת אפיזודה צדדית למדי שהתרחשה בשלהי מלחמת העולם הראשונה למעמד אנושי רב-משמעות, חוליה נוספת בשרשרת אירועים מיתיים המאירים את הצד האפל שבנפש האדם — בוגדנות, מעילה באמון, כפיות טובה והתנכרות למיטיבים עמו — צד שרוב בני האדם מצליחים להעלים בימים כתיקונם אבל נחשף לעין-כל בשעות מבחן או בעתות משבר דוגמת גירוש, הגליה ומלחמה.

"עוולה" ראה אור במאי 1920, כשנה לפני שברנר נרצח. הוא נדפס ב"האדמה" (שנה א', חוברת ח'), כתב העת הספרותי שהוא היה עורכו ושצורף כמוסף חודשי לביטאון "אחדות העבודה" "הקונטרס". במרכז הסיפור, שכותרת המשנה שלו "מסיפורי פועל", אירוע שהתרחש כשנתיים קודם לכן באחד מימי חודש מארס 1918. באותם ימים היתה ארץ ישראל מחולקת לשניים וקו החזית שחצץ בין הכוחות הבריטיים שהגיעו ממצרים לכוחות העותמאניים שנהדפו צפונה התייצב ונמתח לרוחב הארץ בין שתי העוג'ות, בין נחל הירקון (אל עוג'א) במערב לבין הכפר עוג'א אל תחתא שמצפון ליריחו במזרח. ובעוד היישובים היהודיים שמדרום לקו החזית כבר שוחררו על-ידי האנגלים, הרי שהיישובים שמצפון לו היו עדיין מצויים תחת עול הטורקים. הסטטוס קוו הזה יגיע לקיצו רק כחצי שנה לאחר מכן, כשגייסותיו של הגנרל אלנבי יסתערו על הקווים העותמאניים וישלימו את כיבוש הארץ.

עלילת "עוולה" ממוקמת בחוות גן שמואל שלייד חדרה. בראשיתה היתה החווה פרדס אתרוגים שניטע ב-1894 לכבוד יובל השבעים של הרב שמואל מוהליבר, ממייסדי תנועת "חיבת ציון" ומאבות הציונות הדתית, אבל לאחר שהפרדס ננטש בשל איכותם המאכזבת של האתרוגים הושיבה הקרן הקיימת במקום קבוצת חלוצים, ברובם אנשי "הפועל הצעיר", שיעבדו את אדמות החווה. ברנר הכיר אותם מקרוב והיה מיוודד עם חלקם, וכאשר הוא ואשתו ובנם בן ה-3 נמלטו יחד עם אנשי פתח תקווה ופליטי תל אביב לכפר סבא, מיהר אליעזר בָּרוֹן לרתום את העגלה היחידה של גן שמואל ויצא לקחתם. "הוא לא הסכים שישכרו לשם כך עגלה", מספר מוקי צור בספרו אביב מוקדם, "הוא בעצמו רצה להביא את משפחת ברנר לחדרה".

על המוצאות את המשפחה הקטנה במושבה, שבאותם ימי רעה היחסים שבין הפליטים לבין הוותיקים היו קשים, אדלג הפעם, ולעומת זאת אומר כי ברנר עמד בכל תקופת שהותם בחדרה בקשרים

הדוקים עם אנשי גן שמואל ואף הרבה לבקרים ולשהות במחיצתם, ולפי עדותו של אחד מהם אף התרצה לשבת ביניהם וגר בחדר שפינו לו בחווה.

מתוך זיכרונותיהם של בני התקופה עולה כי בגן שמואל חיו באותם הימים כשני מניינים של חלוצים וחלוצות וכדי לעשות זיכרון לראשונים אנקוב בשמותיהם של אלה שנודעו לי, כארבע-חמש משפחות ובהם זהבה וחיים מוצ'ניק, סימה ושבתאי נותקין, מלכה ודוד פרנק וחנה ואברהם משה קולר, ועוד קבוצה קטנה של רווקים: מורה הפועלים אליעזר בָּרוֹן (בראון), יהודה בעלפר (אבן עזרא) ובנימין קצרבסקי (בנימיני) שבאו מהקואופרציה במרחביה, משה טמקין לימים סופר ורופא, גרשון רוטפלד (חנוך) לימים איש התיאטרון, צבי ליברמן (לבנה) לימים סופר הילדים הנודע ואביו של "עודד הנודד", ואשה אחת בגפה — רבקה יצקר "עקרת הבית הקולקטיבית" של החבורה ומושא אהבתם של ברון ורוטפלד.

רבקה, שבעלה הסופר צבי שץ התגייס לגדוד העברי, הגיעה לחווה עם רינה, בתה בת השנתיים. עם תום המלחמה שבו רבקה יצקר וצבי שץ לחיות יחד ועקרו לבית הוריה באבו כביר. ב-2 במאי 1921 יירצחו בבית זה בידי פורעים ערבים אביה, אחיה ובעלה של רבקה, וחבריו הסופרים צבי גוגיג, יוסף לואידור ויוסף חיים ברנר.

בגן שמואל התגוררו המשפחות בשני הבתים הקטנים שבחצר ואילו הרווקים ורבקה בשני החדרים שבקומה השנייה של בית האבן בן הקומתיים שבמרכז החווה. החדר האחד שימש מעון לבחורים ואילו החדר השני נחצה במסך לשניים, החצי האחד כדירה לרבקה והשני כמטבח וכחדר אוכל גם יחד. ביום סולק מסך הבד שבאמצע החדר לצדדים והיתה הרווחה כפי שמספר אחד החברים בזיכרונותיו.

האפיזודה שבמרכז הסיפור "עוולה" נפתחת באחד מלילות החורף שבין פורים לפסח שנת תרע"ח. באישון לילה נשמעה נקישה על החלון ולחדר נכנס קצין גרמני רטוב מכף רגל ועד ראש וביקש אוכל ומחסה ללילה. תוך כדי שיחה אתו, תחילה בז'רגון מגורמן ובאנגלית עילגת ורצועה, מגלים החלוצים כי הזר אינו אלא קצין אנגלי שברח מהשבי הטורקי, ולמרות אהדתם הגדולה לאנגליה, שבה הם ראו את הגואל והמושיע של היישוב היהודי בארץ, החליטו החלוצים, שחששו כי השלטונות יאשימו אותם בריגול למען האויב וימיטו כליה על עצמם ועל כל תושבי חדרה, להסגיר עוד באותו הלילה את מבקש המקלט לידי המושל הטורקי של המושבה.

לקראת סיומו של הסיפור מתחוללות בעלילה שתי תפניות: התפנית האחת היא גל של רגשי אשמה ותחושות חרטה השוטף את החלוצים על ההסגרה הנמהרת, והתפנית האחרת, המעצימה את הממד הדרמטי של האפיזודה, השמועה שהגיעה מחדרה כי הקצין השבוי האשים את החלוצים בגניבת שעון הזהב שלו.

כפי שמצהירה כותרת המשנה של "עוולה" מסופרת האפיזודה מנקודת מבטו של אחד מאנשי החווה המגולל בגילוי לב את טלטלות הנפש והחבטות הרגשיות שהיו מנת חלקה של החבורה הקטנה, הסחופה והדווייה, בשעה שהזר שחדר באישון לילה לדלת אמותיהם אילץ אותם להתמודד עם הדילמה המוסרית אם להיענות לצו המצפון הקדמון המגולם בפסוק "לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר יינצל אליך מעם אדוניו" או לגלות לויאליות ונאמנות לחברה שבתוכה הם יושבים ולא להעמיד אותה בסכנת קיום בימים שהדיה של פרשת הריגול של ניל"י טרם נדמו.

והאירועים המסופרים ב"עוולה" אכן קרו במציאות.

מנחם פוזננסקי, העורך המופתי שהקדיש עצמו להוצאתם לאור של כתבי ברנר ומכתביו, הביא בהערות ביו־ביבליוגרפיות לסיפור כי המאורע המסופר הוא מעשה שהיה, ולא רק ברנר תיאר אותו אלא גם הקצין האנגלי השבוי, "הנוגע בדבר" עצמו, הנפש העיקרית בסיפור" כלשונו של פוזננסקי. בספרו The Escaping Club (מועדון הבריחה), שראה אור בלונדון ב-1921, מספר הטייס האנגלי א"ג' אוואנס (A.J. Evans), על בריחתו מהשבי הטורקי, על לילה שבו שהה במנוסתו בביתם של יהודים עניים ועל כך שאין הוא מתרעם על שהסגירו אותו לידי הטורקים. אשר לשעון, ברור לו כי הוא נלקח על-ידי אחד מאנשי הצבא הטורקים שבאו לאסרו. פרשת אוואנס נידונה מחדש ובהרחבה בספרם של הגיאוגרף וחוקר ההיסטוריה האווירית של ארץ ישראל ד"ר דב גביש ושל ההיסטוריונית ד"ר חיה גביש, "טייס אנגלי על כנפי ברנר" שראה אור לפני כחמש שנים.

רק שלושה מבין חלוצי גן שמואל שנטלו חלק בפרשה נתנו לכך ביטוי ביומניהם או בזיכרונותיהם שבכתב. שניים, בלי לנקוט עמדה שיפוטית על עצם ההסגרה: יהודה אבן עזרא בזיכרונותיו הכלולים ב"אין זו אגדה", ובנימין בנימיני בזיכרונותיו הכלולים ב"בעט ובאת", ספרי הזיכרון שבני משפחותיהם הוציאו לאור לאחר מותם בשלהי שנות השמונים של המאה הקודמת.

גם רבקה יצקר בזיכרונותיה הגנוזים, שנמסרו לעיונו של מוקי צור, מספרת על השבוי הנמלט, אבל לעומת חבריה יש לה דעה נחרצת וחד־משמעית על פרשת הסגרתו לידי הטורקים. על-פי עדותה היא זו שהסגירה אותו, כי לדבריה הקצין האנגלי היה שחצן, אנטישמי ואכל בתיאבון שאיים לחסל את כל מלאי האוכל הדל של החווה. בסיפור מסגיר את הקצין אחד מחברי הקבוצה הגברים ולא החברה. זאת ועוד, בזיכרונותיה מביעה רבקה יצקר את כעסה על ברנר שתיאר באופן כל כך אכזרי ובלתי־מדויק את התנהגות אנשי החווה ולדעתה הוא סילף את העובדות, ודבריו של אוואנס ב"מועדון הבריחה" אכן מוכיחים שהצדק אתה. לדברי מוקי צור "קשה היה לה [ליצקר] לראות את הצד הסמלי שמצא ברנר בסיטואציה שבה הם עמדו".

וברנר אכן דן את חבריו בחווה לכף חובה על הכשל המוסרי המונח ביסוד מעשה ההסגרה של הקצין האנגלי, והדבר בא לכלל ביטוי בראש ובראשונה בשם שהעניק לסיפורו. באוזניו של הקורא העברי הקשוב למלים ונותן דעתו לבתי הגידול שלהם יהדהדו בשומעו את התיבה עוולה הפסוקים הבאים: "אל תתחר בַּמַּרְעִים, אל תקנא בעושי עוולה" (תהילים ל"ז א'), "עוולה וחטאה לא שאלת" (שם מ' ז'), "מאיש מרמה ועוולה תפלטני" (שם מ"ג א'), ובעיקר לפסוק הבא מנבואתו של צפניה: "ביום ההוא לא תבושי מכל עלילותיך אשר פשעת בי... שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית" (ג' י"א-י"ג). ודעת לנבון נקל שהקורא יראה במלה עוולה חלק ממאגר של מלים שמרעים, חטאה, מרמה, פשע, כזב ותרמית נמנים עליה ויידע כי בעל הסיפור מדבר על מעשה שבבסיסו פעולת רשע, מעילה באמון ובגידה בצדק וביושר.

אבל דומה שאני מקדים את המאוחר. מן המפורסמות שסופרים נותנים שם ליצירתם על הרוב רק עם סיום תהליך הכתיבה ולאחר שהם עמדו על טיבו של יציר רוחם, ולכן מן הראוי להתעלם לשעה קלה משמו של הסיפור ומן המשמעות העולה ממנו ולבחון את הסיפור לגופו ולברר אם דעתו של ברנר על מעשה חבריו דרי החווה אינה באה לכלל ביטוי כבר בגוף הטקסט עצמו.

קריאה אינטרטקסטואלית צמודה ב"עוולה" תגלה שלפי ברנר המעשה שאירע באותו ליל חורף בשלהי מלחמת העולם הראשונה בחווה המבודדת אינו אפיזודה מלחמתית נטולת הקשר כי אם חוליה נוספת בשורה ארוכה של מעשים אנושיים נקלים, תוצר לוואי נוסף של "יצר לב האדם רע מנעוריו". כדי להוכיח את הנחתו עיגן ברנר את פרשת הסגרת הקצין האנגלי בשורה של מעמדים מקראיים שהמכנה

המשותף של כולם הוא הן מעשי בגידה, רמייה והונאה, הן היפוכה של הכנסת אורחים המסתיימת בהסגרת בני אדם חפים מפשע לידי מבקשי רעתם.

אך דא עקא שהמעמדים המקראיים הללו אינם מובאים בסיפור בגלוי ובמפורש כי אם בהבלעה וברמז ורק מי שאוזנו כרויה לדקויות הלשון ולבחירה המדויקת והמושכלת של המלים וצירופי המלים מתוך אוצר המלים העשיר ורחב ההיקף העומד לרשותו של בעל הסיפור שידין רב לו בלשון המקורות ובלשון המקרא בכלל זה והוא בקי מאין כמוהו ברקימת מלים אינטרטקסטואלית.

מתוך מבחר המאכלים המצומצם שהיה מצוי באותה שעת לילה במטבח הקטן של חבורת החלוצים שרבקה יצקר היתה מופקדת עליו בחר ברנר להאכיל את הזר המותש דווקא ב"שיירי העדשים המחוממים". ודומה כי בכך הוא ביקש למקם את המפגש בין החלוצים לטייס על רצף של מפגשים היסטוריים שראשיתם בצמד העימותים הדרמטיים שהתקיימו בין שני בניה של רבקה, בין עשיו אבי אדום, איש יודע ציד איש שדה, לבין יעקב אבי עם ישראל, איש תם יושב אוהלים, העימות האחד שהתקיים בשעה שעשיו, ששב עייף מעבודת יומו, התפתה למכור את בכורתו ליעקב תמורת נזיד עדשים, והעימות האחר שהתרחש בערוב ימיו של יצחק כשיעקב, בעזרתה הפעילה של רבקה, הוציא במרמה את ברכת האב שהיתה מיועדת לאחיו. ואין ספק שברנר שיקע כאן מסורת שראשיתה בחורבן בית שני כשאדום נעשה כינויה של רומי ולאחר מכן כשהאימפריה הרומית נעשתה אימפריה נוצרית והנצרות ירשה את האלילות כדתה של רומי נתגלגל השם אדום על הנוצרים, ואכן בספרות היהודית של ימי הביניים אין אדום אלא הנצרות.

סיפורו של יונה הנביא הקם לברוח מפני ה' ועושה דרכו ליפו כשבדעתו לעלות על אונייה הבאה תרשישה ולאחר מכן, בשעה שהוא יורד אל ירכתי הספינה כשהיה סער גדול בים והאונייה חישה להישבר והוא שוכב שם ונרדם, נרמז פעמיים ב"עוולה" ובסמיכות זו לזו, פעם אחת בשעה שהקצין האנגלי מספר את קורות בריחתו ופעם שנייה בדבריו של החלוץ המספר את קורות אותו לילה: "הוא חשב שיבקיע לו דרך אל הים... ושם יבוא באונייה... אבל... עכשיו הוא רוצה לישון עד הבוקר... הוא כבר לא ישן זה שלושה לילות, מעת שהתלבש באדרת של אופיצר גרמני וברח... פינינו לו מקום, שמנו מתחתיו את כל כרינו וכסתותינו — והוא שכב ונרדם מיד. ואנחנו כרגיל בכל צרה שלא תבוא, נכנסנו לאסיפה. מה לעשות?"

אין ספק שבעזרת השימוש בזכרי הלשון מתוך ספר יונה ביקש ברנר להנגיד את התנהגותם האופורטוניסטית של החלוצים להתנהגותם האתית של המלחים. בעוד שאנשי גן שמואל הסתפקו בדיון קצרצר שנקטע כבר בתחילתו ביציאתו הבהולה של החלוץ הקנאי שיוצא בריצה לחדרה כדי להודיע למוחתאר המושבה על בואו של השבוי האנגלי, מעשה נלוז שהוא מצא לו תנא דמסייע באתוס הציוני כפי שעיצבו ביאליק בשירו "למתנדבים בעם": "לעזרת העם! לעזרת העם! / במה? אל תשאלו — באשר נמצאה! / במי? אל תבדוקו — כל לבו יידבנו! / כל קרבן — יירצה, כל מתת — נאמנה — / אין בודקים בשעת הסכנה!" הרי שמלחי האנייה נקטו שורה ארוכה של ניסיונות בטרם פנו אל הצעד הגורלי של השלכת הנוסע הימה. תחילה הם העירו את יונה, האיכו בו להתפלל לאלוהיו, לאחר מכן חקרו אותו בשל מי הסער הזה, וכשהוא דחק בהם להטילו הימה כדי שהוא ישתוק מעליהם, הם עדיין סירבו לעשות זאת וחתרו בכל כוחם לשוב אל החוף ואגב כך פנו בתחינה לאלוהים "אנה ה', אל נאבדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא".

החלוצים מגן שמואל ניסו אמנם לעכב את חברם מלרוץ אל המוחתאר בחדרה באומרם: "חכה! כך לא יעשה! — צעקנו אליו — נחכה עד הבוקר... עד שיקום... אולי יילך לו לדרכו ואנחנו נקיים..." וצמד

המלים האל-חזור העמיד את פנייתם תחת סימן השאלה הבא: האם אמורה לחזור לנגד עינינו סצינת החסד ההדדית שבפתח ספר יהושע שבה רחב העניקה מחסה למרגלים והם בתמורה התחייבו להחיות אותה ואת כל משפחתה בעת הכיבוש, סצינה שבה התיבה "נקיים" מופיעה שלושה פעמים בזה אחר זה: "נקיים אנחנו משבועתך" (יהושע ב' י"ז), "ואנחנו נקיים" (שם י"ט) ו"והיינו נקיים משבועתך" (שם כ'), או שמא יתחולל לנגד עינינו כעין העתק עכשווי של מערכת היחסים העכורה והמקולקלת ששררה בין יוסף לאחיו. מכאן תוכניתם של האחים לחסלו או לחילופין להשליכו לבור ומכאן התעמרותו של יוסף באחיו, התעמרות המגיעה לשיאה בפרשת גביע הכסף שהוטמן בחשאי באמתחת בנימין, בהחזרתם בבושת פנים למצרים ובאמירתו המאיימת של יוסף: "אשר ימצא אתו יהיה לי עבד, ואתם תהיו נקיים" (בראשית מ"ד י').

הדהודו של מעמד מקראי נוסף, רצח הבל בידי קין העומד בסימן בוגדנות והתנהגות מוסרית שפלה, מגיח מבין השיטין, בשעה שברנר מתאר את תחושות החרטה הפוקדות את אנשי החווה לאחר ששני חיילים עם האדיוטנט של מושל המושבה באים לאסור את האופיצר. בשעה שאנשי החווה מייסרים את עצמם על שהסגירו את "האיש האציל" לידי "הטורקים הפראים" הם מדמים לשמוע את "קול דמו צועק אלינו", ממש כשם שאלוהים הנוזף בקין אומר לו: "מה עשית, קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה" (בראשית ד' י').

אבל דומה כי שני המעמדים המקראיים שאתם מתכתב "עוולה" במלוא מובן המלה הם אירוח שני המלאכים בביתו של לוט בסדום (בראשית י"ט) ומעשה פילגש בגבעה (שופטים ט'), שני מעמדים מתועבים העומדים בסימנה של שחיתות מוסרית מובהקת. בשני המקרים מתקבלים הזרים הנקלעים לעיר כאורחים רצויים אך בעקבות דרישת האספסוף האלים הנסוב את הבית ומתדפק על דלתו (הניסוח זהה בשני המקרים) נכנע המארח ומציע לו את בתו, או את בנותיו, או את פילגשו של הזר כדי שיבצעו בהן את זממם ולא בגבר האורח או בגברים האורחים.

האירוע בביתו של לוט מאוזכר פעמיים בסיפור של ברנר באמצעות שני רמזים לשוניים: האחד, "ונהי בעינינו כאילו הרגנו תינוק אשר מצא מחבוא בצל קורתנו", המתכתב עם דברי לוט אל תושבי עירו "רק לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קורתנו" (בראשית י"ט כ'), והצירוף הלשוני "בצל קורתנו" הוא אכן יחידאי במקרא ומופיע רק כאן; והאחר, בדברים שברנר שם בפיו של הפועל המספר את קורות אותו הלילה "הוצאנו קדימה את חברנו השלישי", המתכתב עם תביעתם של אנשי סדום "איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו ונדעה אותם" (שם ה') ועם תשובתו של לוט "הנה נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש אוציאה נא אתהן אליכם" (שם ח').

ההוצאה החוצה מופיעה גם בפרשת פילגש בגבעה בנוסח דומה עד מאוד לנאמר בפרשת אירוח המלאכים בביתו של לוט בסדום: "והנה אנשי העיר אנשי בליעל נסבו את הבית מתדפקים על הדלת ויאמרו אל האיש בעל הבית הזקן לאמור הוצא את האיש אשר בא אל ביתך ונדענו. ויחזק האיש בפילגשו ויוצא אליהם החוץ" (שופטים י"ט כ"ב-כ"ה).

אך דומה כי ההוכחה לנוכחותה הוודאית של תיבת התהודה האינטרטקסטואלית בסיפור "עוולה" מתגלה ברגע שהחלוצים עומדים על המשמעות האמיתית של מעשה ההסגרה שלהם ומלקים את עצמם: "ידיד נפשנו, אשר אליו אנו מחכים זה כמה, אשר אליו נשואות עינינו וכלות, אשר בו כל תקוותנו, הוא בא אלינו, ואנחנו מסרנו אותו לאויבנו המשותף! הרים, כסונו!"

הקריאה הייחודית "הרים, פסונו" נלקחה היישר מנבואת התוכחה של הושע שבה הוא הפנה אצבע מאשימה כלפי בני עמו והכריז באזניהם כי חטאיהם אינם מעידה או כישלון מקרי אלא חלק אינטגרלי ממהותם, תכונה המובנת בהם מראשית ימיהם כעם: "מימי הגבעה חטאת ישראל", מטיח בהם הנביא, "שם עמדו לא תשיגם בגבעה מלחמה על בני עֵלְוָה (היפוך אותיות מן עוולה)" (הושע י' ט'), ופסוק אחד קודם לכן קובע הושע כי לאחר שיושמדו במות בית אוון, כלומר במות בית אל, שם חטאו ישראל, יתחננו החוטאים "ויאמרו להרים כסונו ולגבעות נפלו עלינו".

הנה בצמד הפסוקים מתוך פרק י' בנבואת הושע מופיעים עיקרי הסיפור הברנרי: העוולה, שבה הכתיר ברנר את סיפורו; פרשת פילגש בגבעה החוזרת במהדורה עכשווית בגן שמואל, ותחושת ההכאה על חטא של מי שלקח חלק במעשה ובוש לאחר מכן מפני הסובבים אותו.

"עוולה", שהוא האחרון במחרוזת סיפורים קצרים — "המוצא", "גזלנים", "אסונות", "צוואה" ו"מזל" — שברנר הדפיס בשנים 1919-1920 והם פרי התנסותו האישית באותם ימי מלחמה וגירוש, מסמנים אולי, את גבולותיה של יריעת הפרוזה הבאה שלו, זו שאמורה היתה להיכתב לאחר "שכול וכשלון" לולא נרצח במאורעות תרפ"א, ב-2 במאי 1921, ושהיתה אמורה ככל הנראה לעסוק בטבעו האמיתי של האדם הנחשף בשעה שהוא מוצא את עצמו כלוא במצור ובמצוק.